

Flaviu Ciopec

Drept procesual penal

Partea generală

Lucrarea de față a fost realizată având în vedere reglementările legale
în vigoare până la data de 1 octombrie 2019

Editura C.H. Beck
București 2019

Cuprins

Abrevieri.....	VII
Capitolul I. Acțiunea penală	1
§1. Definiție	1
§2. Punere în mișcare	3
§3. Efecte	17
§4. Exercițare	21
§5. Stingere	22
Tabel recapitulativ.....	25
Capitolul II. Acțiunea civilă.....	27
§1. Definiție	27
§2. Punere în mișcare	30
§3. Efecte	38
§4. Exercițare	39
§5. Stingere	40
Tabel recapitulativ.....	46
Capitolul III. Contra-acțiunea în procesul penal.....	48
§1. Definiție	48
§2. Formele apărării	49
§3. Garanțiile apărării	55
§4. Pregătirea apărării	57
Tabel recapitulativ.....	61
Capitolul IV. Funcțiile procesuale.....	63
§1. Principiul separării funcțiilor procesuale	63
§2. Funcția de judecată.....	65
§3. Funcția de dispoziție asupra drepturilor și libertăților.....	72
§4. Funcția de verificare a legalității trimiterii sau netrimiterii în judecată	74
§5. Funcția de urmărire penală.....	78
Tabel recapitulativ.....	89
Capitolul V. Incidentele de competență.....	90
§1. Prorogarea de competență	90
§2. Declinarea de competență	96
§3. Conflictul de competență	97
§4. Incompatibilitățile	98
§5. Strămutarea	104
§6. Sancțiuni	106

Capitolul VI. Probatoriul în procesul penal.....	107
§1. Principiul aflării adevărului.....	107
§2. Administrarea probatoriului.....	108
§3. Aprecierea probelor.....	207
Capitolul VII. Măsurile procesuale și procedurale	211
§1. <i>Generalia</i>	211
§2. Măsurile preventive.....	211
§3. Măsurile provizorii.....	250
§4. Măsurile asigurătorii	252
§5. Măsurile de ocrotire	259
§6. Măsurile reparatorii.....	259
Capitolul VIII. Actele procesuale și procedurale	262
§1. Definiție	262
§2. Cerere, citare și comunicare.....	263
§3. <i>Corrigenda</i>	268
§4. Mandat de aducere	269
§5. Termene	272
§6. Sancțiuni	275
§7. Cheltuieli judiciare.....	291
Tabel recapitulativ.....	295
Bibliografie.....	299

Capitolul I. Acțiunea penală

§1. Definiție

1. Codul de procedură penală nu oferă o definiție a acțiunii penale. Art. 602 C.proc.pen. prevede doar că termenii și expresiile al căror înțeles este anume explicat în Codul penal au același înțeles și în Codul de procedură penală. Într-adevăr, Codul penal (art. 172-187) conține referințe cu privire la înțelesul anumitor termeni sau expresii din legea penală, dar nu explică și noțiunea în discuție.

2. Textul art. 14 alin. (1) C.proc.pen. conține următoarea mențiune: „Acțiunea penală are ca obiect *tragerea la răspundere penală* a persoanelor care au săvârșit infracțiuni”. În mod similar, art. 490 C.proc.pen. prevede că „Acțiunea penală are ca obiect *tragerea la răspundere penală* a persoanelor juridice care au săvârșit infracțiuni”. Aceste texte reprezintă, în absența unei definiții legale, o modalitate de explicitare a ceea ce este acțiunea penală. Însă, așa cum vom arăta în continuare, textele nu sunt foarte clare și necesită interpretare. Această stare de ambiguitate este întreținută și de prevederile art. 19 alin. (1) C.proc.pen. care stipulează că: „acțiunea civilă *exercitată în procesul penal (s.n.)* are ca obiect *tragerea la răspundere civilă delictuală* a persoanelor responsabile potrivit legii civile pentru prejudiciul produs prin comiterea *faptei care face obiectul (s.n.)* acțiunii penale”.

3. Din analiza textelor de mai sus rezultă câteva observații:

- Acțiunea poate fi penală sau civilă în raport de natura răspunderii la a cărei realizare (tragere) contribuie.
- În procesul penal pot co-exista două acțiuni: una penală ce are legătură cu răspunderea penală și una civilă ce este în relație cu răspunderea civilă delictuală.
- Acțiunea penală este îndreptată împotriva persoanelor ce au săvârșit infracțiuni, în timp ce acțiunea civilă vizează persoanele responsabile de producerea unui prejudiciu.
- Ambele acțiuni au legătură cu persoane și sunt instrumente legale *in personam*, adică se pot exercita și își realizează finalitatea numai prin raportare la persoane determinate. Această caracteristică derivă, cel puțin în privința acțiunii penale, din caracterul personal¹ al răspunderii penale.

¹ Caracterul personal al acțiunii penale este relativizat în câteva situații, e.g. în cazul infracțiunii de încăierare (art. 198 C.pen.) dacă în cursul încăierării s-a cauzat o vătămare

A contrario, acțiunea penală sau civilă nu sunt concepute în legătură cu faptul material, indiferent dacă acesta este calificat ca infracțiune penală sau ca delict civil, deci nu sunt instrumente *in rem*. Mențiunea din finalul art. 19 alin. (1) C.proc.pen. „fapta care face obiectul acțiunii penale” ar putea fi calificată sub acest aspect ca o inadverență. În realitate, exprimarea este corectă întrucât există mai multe ipoteze, pe care le vom arăta în capitolul dedicat acțiunii civile, în care angajarea răspunderii civile în cadrul procesului penal nu este dependentă de existența unei infracțiuni, fiind suficientă existența unui fapt material prejudiciabil.

- Acțiunea penală vizează persoanele ce au săvârșit infracțiuni. Art. 174 C.pen. explică: „prin săvârșirea unei infracțiuni se înțelege săvârșirea oricăreia dintre faptele pe care legea le pedepsește ca infracțiune consumată sau ca tentativă, precum și participarea la comiterea acestora în calitate de coautor, instigator sau complice”. În consecință, acțiunea penală se va îndrepta atât împotriva autorului unei infracțiuni consumate sau tentate, cât și împotriva oricărui participant la respectiva infracțiune. Cât timp infracțiunea este singurul temei al răspunderii penale [art. 15 alin. (2) C.pen.], este natural ca acțiunea penală, ce reprezintă mijlocul procesual prin care se realizează tragerea la răspundere penală, să fie condiționată de existența unei infracțiuni.
- Acțiunea civilă vizează persoanele ce au produs un prejudiciu prin comiterea unei fapte materiale. Legea vorbește de faptă, iar nu de infracțiune, ca mai sus, ceea ce semnifică, după cum vom vedea, că răspunderea civilă se va putea angaja și în situații în care nu există infracțiune, și, în dreptă consecință, nici acțiune penală.
- Noțiunea de obiect al acțiunii penale, respectiv al acțiunii civile se referă la ceea ce se urmărește prin acest instrument legal, respectiv scopul, finalitatea sau obiectivul procesual.

4. În concluzie, prin acțiunea penală se urmărește stabilirea răspunderii penale față de o persoană determinată, deci are caracter punitiv. Acțiunea civilă din procesul penal are ca scop stabilirea răspunderii civile delictuale tot față de o persoană anume, în scopul reparării unui prejudiciu, deci are caracter reparativ. Întrucât răspunderea penală se fundamentează pe infracțiune, rezultă că stabilirea răspunderii penale presupune verificarea existenței condițiilor conținutului legal al unei infracțiuni: subiect, obiect, latură obiectivă, latură subiectivă, condiții analizate în cadrul dreptului penal general. În mod corelativ, stabilirea răspunderii civile delictuale presupune

corporală uneia sau mai multor persoane și nu se cunoaște care dintre participanți a produs urmările, se aplică *tuturor* pedeapsa închisorii de la unu la 5 ani, cu excepția victimei. În același sens, art. 151 C.pen. prevede că în cazul pierderii personalității juridice prin fuziune, absorbție sau divizare intervenită după comiterea infracțiunii, răspunderea penală și consecințele acesteia *se vor angaja în sarcina persoanei juridice create* prin fuziune sau în sarcina persoanei juridice absorbante ori în sarcina persoanelor juridice care au fost create prin divizare sau care au dobândit fracțiuni din patrimoniul persoanei divizate.

verificarea întrunirii condițiilor referitoare la fapta ilicită, vinovăție, prejudiciu, legătură de cauzalitate, condiții analizate în cadrul teoriei generale a răspunderii civile delictuale.

§2. Punere în mișcare

5. Acțiunea penală se pune în mișcare prin *actul de inculpare* prevăzut de lege – art. 14 alin. (2) C.proc.pen. Și acest text este eliptic, neevidențiind precis cine pune în mișcare acțiunea penală și ce se înțelege prin act de inculpare. Se impun, deci, câteva lămuriri.

6. Textul legal citat trebuie corelat cu art. 7 alin. (1) C.proc.pen. care dispune că procurorul este obligat să pună în mișcare și să exercite acțiunea penală din oficiu. Această normă reprezintă continuarea art. 131 din Constituție, conform căruia: „În activitatea judiciară, Ministerul Public reprezintă interesele generale ale societății și apără ordinea de drept, precum și drepturile și libertățile cetățenilor. Ministerul Public își exercită atribuțiile prin procurori constituiți în parchete, (...) ce funcționează pe lângă instanțele de judecată (...)”. În explicarea acestui text trebuie pornit de la ideea că prin comiterea unei fapte prevăzute de legea penală se aduce o atingere gravă intereselor generale ale societății și ordinii de drept. Societatea este cea care stabilește prin reprezentanții săi (corpul legislativ) care sunt interesele ce trebuie ocrotite, forma în care se impune asigurarea unei protecții și sancțiunile inerente. Toate acestea se realizează în modalitatea adoptării unor norme juridice ce fac parte dintr-un sistem (ordinea juridică penală națională). Fapta efectiv comisă vatămă atât ordinea de drept la nivel formal, prin încălcarea prescripției normei, cât și la nivel substanțial, prin atingerea intereselor ce au stat la baza edictării ei. Aceste două consecințe negative justifică o *reacție* din partea societății. Reacția în materie penală poartă numele de acțiune penală și este încredințată Ministerului Public, ca titular al protecției interesului public. În consecință, titularul acțiunii penale este Ministerul Public, ca instituție, ce își exercită atribuțiile prin intermediul procurorilor.

7. *Ministerul Public este unicul titular al acțiunii penale*, exercitând un monopol asupra acestui instrument. Această împrejurare are câteva consecințe importante:

- Ministerul Public are exclusivitate în a decide punerea în mișcare a acțiunii penale. Exclusivitatea este doar una funcțională, în sensul că nu este partajată cu nicio altă autoritate sau persoană. Decizia cu privire la punerea în mișcare a acțiunii penale nu este însă discreționară, întrucât după cum vom vedea, există criterii legale în raport de care se decide declanșarea acțiunii penale. O totală autonomie a Ministerului Public în privința inițierii acțiunii penale ar lipsi de protecție efectivă interesul public. Trebuie amintit în acest context și faptul că Ministerul Public poate fi obligat să pună în mișcare acțiunea penală, ca urmare a cenzurii exercitate de judecătorul de cameră preliminară în procedura de control a soluțiilor de

renunțare la urmărirea penală [art. 318 alin. (15) C.proc.pen.] sau de clasare [art. 341 alin. (6) C.proc.pen.].

- Punerea în mișcare a acțiunii penale se realizează *ex officio*, fără a se aștepta intervenția unui terț. Principiul oficialității suportă anumite excepții, întrucât „în cazurile prevăzute expres de lege, procurorul pune în mișcare acțiunea penală după introducerea plângerii prealabile a persoanei vătămate sau după obținerea autorizării ori sesizării organului competent sau după îndeplinirea altei condiții prevăzute de lege” – art. 7 alin. (3) C.proc.pen. Intervenția persoanei vătămate sau a unui alt organ nu amputează autoritatea Ministerului Public, întrucât acesta rămâne singurul competent să dispună cu privire la acțiunea penală, chiar și în aceste ipoteze. Singurul efect este acela că principiul oficialității este diluat prin incidența principiului disponibilității, justificat de anumite rațiuni de politică penală.
- Punerea în mișcare a acțiunii penale este obligatorie, ceea ce înseamnă că trebuie declanșată ori de câte ori sunt îndeplinite condițiile prevăzute de lege, fără a ține seama de alte considerente (*e.g.* calitatea persoanei împotriva căreia se îndreaptă). Aceasta este consecința prevederilor art. 132 alin. (2) din Constituție, conform cărora procurorii își desfășoară activitatea potrivit principiului legalității și imparțialității. Caracterul obligatoriu are ca efect și irevocabilitatea acțiunii penale, în sensul că nu se poate renunța la aceasta, odată pornită. De la acest principiu există și excepții, subsumate ideii de oportunitate, întrucât „în cazurile și condițiile prevăzute expres de lege, procurorul poate renunța la exercitarea acțiunii penale dacă, în raport cu elementele concrete ale cauzei, nu există interes public în realizarea obiectului acesteia” – art. 7 alin. (2) C.proc.pen. Principiul oportunității în această materie a fost recent introdus (2014) pentru a diminua rigiditatea caracterului obligatoriu al acțiunii penale¹.
- Punerea în mișcare a acțiunii penale nu poate face obiectul delegării către organele de cercetare penală [art. 324 alin. (4) C.proc.pen.] și nici al unei comisii rogatorii [art. 200 alin. (2) C.proc.pen.].

8. Consecința directă și imediată a declanșării acțiunii penale este cea prevăzută de art. 82 C.proc.pen.: „persoana împotriva căreia s-a pus în mișcare acțiunea penală devine parte în procesul penal și se numește inculpat”. Aceasta este rațiunea pentru care actul prin care se pune în mișcare acțiunea penală poartă denumirea de *act de inculpare*.

Conform art. 309 alin. (1) C.proc.pen., acțiunea penală se pune în mișcare de către procuror, prin *ordonanță*, în cursul urmăririi penale. În consecință, actul de inculpare îl reprezintă ordonanța procurorului, care trebuie să cuprindă elementele prevăzute la art. 286 alin. (2) C.proc.pen., respectiv:

a) denumirea parchetului și data emiterii;

¹ Pentru detalii, a se vedea M.-C. Graur, *Acțiunea penală între oficialitate și oportunitate*, Ed. Hamangiu, București, 2019, p. 244-275.

- b) numele, prenumele și calitatea celui care o întocmește;
- c) data începerii urmăririi penale și a continuării urmăririi față de suspect;
- d) fapta care face obiectul urmăririi penale, încadrarea juridică a acesteia și, după caz, datele privitoare la persoana inculpatului;
- e) dispoziția de punere în mișcare a acțiunii penale cu indicarea inculpatului sau inculpaților;
- f) motivele de fapt (e.g. starea de fapt ce rezultă din evaluarea probelor ce justifică decizia de inculpare) și de drept (e.g. încadrarea juridică a faptei pentru care s-a dispus inculparea), precum și constatarea lipsei impedimentelor la declanșarea acțiunii penale;
- g) mențiunea căii de atac disponibile, cu arătarea termenului în care aceasta poate fi exercitată;
- h) date referitoare la măsurile asigurătorii, măsurile de siguranță cu caracter medical și măsurile preventive luate în cursul urmăririi;
- i) semnătura celui care a întocmit-o.

Dacă acțiunea penală se pune în mișcare față de mai multe persoane sau față de o singură persoană, dar pentru mai multe infracțiuni, se va emite o singură ordonanță de către procuror. La cerere, inculpatului i se eliberează o copie a ordonanței prin care a fost dispusă măsura [art. 309 alin. (3) C.proc.pen.].

9. Ordonanța de punere în mișcare a acțiunii penale poate fi atacată prin plângere la procurorul ierarhic superior, dacă prin aceasta s-a adus o vătămare a intereselor legitime ale unei persoane [art. 336 alin. (1) C.proc.pen.]. Persoana cea mai interesată să formuleze plângerea este evident inculpatul. Plângerea poate fi introdusă oricând în cursul urmăririi penale și până la trimiterea în judecată. Introducerea plângerii nu suspendă aducerea la îndeplinire a actului ce formează obiectul plângerii [art. 336 alin. (3) C.proc.pen.]. Procurorul ierarhic superior este prim-procurorul parchetului de pe lângă judecătoria sau tribunal, procurorul general al parchetului de pe lângă curtea de apel sau procurorul șef de secție al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție [art. 339 alin. (1) C.proc.pen.]. Acesta este obligat să rezolve plângerea împotriva actului de punere în mișcare a acțiunii penale în termen de 20 de zile de la primire și să comunice de îndată persoanei petente un exemplar al ordonanței emise. Împotriva ordonanței procurorului ierarhic superior prin care se soluționează plângerile împotriva actelor de punere în mișcare a acțiunii penale nu se mai poate formula plângere [art. 339 alin. (5) C.proc.pen.].

10. Conform art. 360 C.proc.pen., dacă în cursul ședinței de judecată se săvârșește o faptă prevăzută de legea penală, președintele completului de judecată constată acea faptă și îl identifică pe făptuitor. În cazul în care procurorul participă la judecată, poate declara că începe urmărirea penală, pune în mișcare acțiunea penală și îl poate reține pe suspect sau pe inculpat. Toate aceste împrejurări se menționează în încheierea de ședință. Această ipoteză este una mai puțin întâlnită, astfel încât nu afectează regula generală conform căreia declanșarea acțiunii penale se face prin ordonanță. Caracterul de excepție rezultă și din faptul că, în situația în care procurorul de ședință, nu este competent să pună în mișcare acțiunea penală (datorită

naturii infracțiunii), fiind necesară intervenția unui procuror de la un parchet superior sau de la o structură specializată din cadrul Ministerului Public, dispozițiile art. 360 C.proc.pen. nu sunt aplicabile.

11. Punerea în mișcare a acțiunii penale este subordonată îndeplinirii unor condiții. În materie există două texte legale contradictorii. Primul este art. 15 C.proc.pen., conform căruia „acțiunea penală se pune în mișcare când există probe din care *rezultă presupunerea rezonabilă* că (s.n.) o persoană a săvârșit o infracțiune și nu există cazuri care împiedică punerea în mișcare a acesteia”. Din analiza acestui text rezultă că se impune: a) îndeplinirea unei **condiții pozitive** – existența probelor din care să rezulte presupunerea rezonabilă că o persoană a comis o infracțiune și b) îndeplinirea unei **condiții negative** – inexistența cazurilor care împiedică punerea în mișcare a acțiunii penale prevăzute de art. 16 C.proc.pen. Aparent, art. 309 alin. (1) C.proc.pen. spune același lucru: „Acțiunea penală se pune în mișcare de procuror, prin ordonanță, în cursul urmăririi penale, când acesta constată că există probe din care *rezultă că* (s.n.) o persoană a săvârșit o infracțiune și nu există vreunul dintre cazurile de împiedicare prevăzute la art. 16 alin. (1)”. Ceea ce este însă contradictoriu între cele două texte rezidă în standardul cerut pentru a lua decizia. În primul caz, probele trebuie să genereze cel puțin presupunerea rezonabilă că o persoană a comis o infracțiune, în timp ce în al doilea caz, referința la presupunerea rezonabilă nu se mai cere. Aceasta înseamnă că art. 309 alin. (1) C.proc.pen., în forma modificată prin O.U.G. nr. 3/2014¹, se referă la un standard superior presupunerii rezonabile, deși nu îl indică în mod expres. Cum acest standard este unul mai favorabil persoanei urmărite, făcând mai dificilă punerea în mișcare a acțiunii penale, trebuie concluzionat că se aplică art. 309 alin. (1) C.proc.pen., iar nu art. 15 C.proc.pen. Ideea este consolidată și de faptul că, la nivel de principiu, referința la presupunerea rezonabilă nu există nici în art. 7 alin. (1) C.proc.pen.

12. Condiția pozitivă a existenței probelor cu privire la comiterea unei infracțiuni de către o persoană determinată marchează o diferență importantă în cadrul procesului penal: diferența dintre începerea urmăririi penale și punerea în mișcare a acțiunii penale. Astfel, începerea urmăririi penale se face *in rem*, cu privire la o faptă prevăzută de legea penală despre a cărei săvârșire se ia cunoștință prin unul din modurile de sesizare prevăzute de lege. Pentru emiterea ordonanței de începere a urmăririi penale nu sunt necesare decât existența unor date / informații și a unor verificări sumare (art. 294 C.proc.pen.), nefiind necesare probe. Actul de sesizare al organului de urmărire penală este considerat suficient pentru a genera începerea urmăririi penale, întrucât autorul sesizării poartă responsabilitatea inducerii în eroare a respectivelor organe (art. 268 C.pen.²). Momentul începerii *in rem* este necesar

¹ O.U.G. nr. 3/2014 pentru luarea unor măsuri de implementare necesare aplicării Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală și pentru implementarea unor acte normative (M.Of. nr. 98 din 7 februarie 2014). A fost aprobată cu modificări prin Legea nr. 58/2016 (M.Of. nr. 285 din 14 aprilie 2016).

² Art. 268 alin. (1) C.pen.: Sesizarea penală, făcută prin denunț sau plângere, cu privire la existența unei fapte prevăzute de legea penală ori în legătură cu săvârșirea unei asemenea

pentru a marca oficial deschiderea unei investigații penale și pentru a limita durata acestei investigații, întrucât, conform art. 488¹ C.proc.pen., după un an de la începerea urmăririi penale, durata acesteia devine principial nerezonabilă și deschide calea unei contestații speciale. Raportat la dispozițiile art. 285 C.proc.pen., începerea urmăririi penale se dispune, întrucât aceasta „are ca obiect strângerea probelor necesare cu privire la existența infracțiunilor, la identificarea persoanelor care au săvârșit o infracțiune și la stabilirea răspunderii penale a acestora, pentru a se constata dacă este sau nu cazul să se dispună trimiterea în judecată”.

În opoziție, punerea în mișcare a acțiunii penale are caracter *in personam*, întrucât trebuie să vizeze obligatoriu cel puțin o persoană determinată și se fundamentează pe probele strânse după începerea urmăririi penale, ca rezultat al derulării activității de cercetare penală. Art. 306 alin. (1) C.proc.pen. stipulează foarte clar: „Pentru realizarea obiectului urmăririi penale, organele de cercetare penală au obligația ca, după sesizare, să caute și să strângă datele ori informațiile cu privire la existența infracțiunilor și identificarea persoanelor care au săvârșit infracțiuni, să ia măsuri pentru limitarea consecințelor acestora, să strângă și să administreze probele cu respectarea prevederilor art. 100 și 101”. Dacă începerea urmăririi penale se referă la faptă, acțiunea penală vizează o infracțiune, ceea ce înseamnă că diferența dintre fapta în materialitatea ei și infracțiune trebuie probată prin îndeplinirea tuturor condițiilor cerute de lege pentru existența respectivei infracțiuni (tipicitate). Din acest punct de vedere, nu este posibil ca, prin aceeași ordonanță, să se dispună atât începerea urmăririi penale, cât și punerea în mișcare a acțiunii penale, întrucât este nevoie de administrarea de probe. Infracțiunea flagrantă, care ar dispensa de obligația realizării unui probatoriu consistent [art. 293 alin. (3)-(4) C.proc.pen.] este excepția în procesul penal.

Între începerea urmăririi penale *in rem* și punerea în mișcare a acțiunii penale, care, așa cum am văzut, nu poate fi decât cu referire expresă la o persoană, se intercalează o situație intermediară, începerea urmăririi penale *in personam* sau, în exprimarea fidelă a legii, continuarea urmăririi penale față de suspect. Art. 305 alin. (3) C.proc.pen. prevede că „atunci când există probe din care să rezulte bănuiala rezonabilă că o anumită persoană a săvârșit fapta pentru care s-a început urmărirea penală și nu există vreunul dintre cazurile prevăzute la art. 16 alin. (1), organul de urmărire penală dispune ca urmărirea penală să se efectueze în continuare față de aceasta, care dobândește calitatea de suspect”. Începerea urmăririi penale *in personam* împrumută caracteristici atât de la urmărirea penală *in rem*, cât și de la punerea în mișcare a acțiunii penale. Astfel, și aici există referirea la faptă, nu la infracțiune, similar începerii urmăririi penale. Însă, decizia se ia pe bază de probe, nu pe simple date / informații și se verifică absența unui caz dintre cele prevăzute de art. 16 C.proc.pen., similar punerii în mișcare a acțiunii penale. Sub aspectul statutului procesual, suspectul are drepturile prevăzute de lege pentru inculpat, dacă legea nu dispune altfel (art. 78 C.proc.pen.).

fapte de către o anumită persoană, cunoscând că aceasta este nereală, se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 3 ani sau cu amendă. Pentru un comentariu al infracțiunii de inducere în eroare a organelor judiciare, a se vedea A. Fanu-Moca, Drept penal. Partea specială II, Ed. C.H. Beck, București, 2019, p. 18-27.

Respect pentru omul și omul

13. În acest moment al analizei există un punct sensibil: care este gradul de consistență al probatoriului ce trebuie administrat pentru a putea constata că „o persoană a săvârșit o infracțiune”? Legea nu pare să fi ținut cont de faptul că probatoriul poate avea grade de certitudine. Sistemele procesuale preocupate de acuratețea verdictului judiciar au elaborat trei asemenea grade, numite standarde: suspiciunea rezonabilă¹, balanța probabilităților și standardul dincolo de orice îndoială rezonabilă.

Standardul suspiciunii rezonabile, numit și al bănuielii sau presupunerii, semnifică existența unor date sau informații de natură să convingă un observator obiectiv și imparțial cu privire la posibilitatea comiterii unei infracțiuni de către o persoană².

În jurisprudența europeană, s-a statuat³ că nu poate fi vorba de o suspiciune simplă sau bazată exclusiv pe buna-credință, întrucât acestea ar configura mai degrabă un test subiectiv, ceea ce nu este conform cu ipoteza în discuție ce trimite la un test obiectiv.

Pe de altă parte, faptele ce au dat naștere suspiciunii rezonabile nu trebuie să fie de același nivel cu faptele necesare pentru a justifica o condamnare⁴.

În esență, acest standard este unul *calitativ*, superior simplei bănueli, dar inferior standardului necesar pentru o condamnare, respectiv cel dincolo de orice îndoială rezonabilă. Între acestea două, sistemul american intercalează standardul *probable cause*, utilizat pentru materii sensibile, precum percheziția, arestul preventiv sau trimiterea în judecată. Diferența constă în faptul că *probable cause* trebuie fundamentat pe probe, în timp ce suspiciunea rezonabilă se poate baza, în sistemul american, și pe simple date sau informații. Standardul balanței probabilităților este un standard *cantitativ*, al preponderenței probelor într-o anumită direcție (mai mult de 50%), dar care nu poate fi utilizat de către acuzare, fiind unul exclusiv defensiv în materie penală.

¹ F. Ciopec, Ce înseamnă suspiciune rezonabilă?, în AUB, supliment cu lucrările Conferinței „Reglementări fundamentale în noul Cod penal și în noul Cod de procedură penală”, 2014, p. 246-261.

² CEDO, Cauza *Fox, Campbell și Harley c. Marii Britanii*, hotărârea din 30 august 1990, par. 31-32 (www.hudoc.echr.coe.int).

³ CEDO, Cauza *Gusinskiy c. Rusiei*, hotărârea din 10 mai 2004, par. 53 (www.hudoc.echr.coe.int).

⁴ CEDO, Cauza *Murray c. Marii Britanii*, hotărârea din 28 octombrie 1994, par. 55 (www.hudoc.echr.coe.int).

Reglementarea națională însă nu se raportează la asemenea distincții. Ea dispune, fără nuanțe, ca din probele administrate să rezulte că o persoană a comis o infracțiune. În acord cu interpretarea dezvoltată la parag. 11, trebuie să conchidem că punerea în mișcare a acțiunii penale nu mai este subordonată standardului presupunerii rezonabile și că, în consecință, ar trebui aplicat un standard superior. Configurarea acestui standard reprezintă, în contextul legislației procesuale actuale, o provocare foarte serioasă și de importanță majoră pentru eficiența anchetelor penale. Tăcerea legii este supărătoare, pentru că lărgeste marja de discreție a Ministerului Public, ce beneficiază de posibilitatea luării unei decizii în privința acțiunii penale în absența unui control efectiv al motivelor pe baza cărora aceasta poate fi pusă în mișcare.

Discuția trebuie plasată în contextul mai larg al noțiunii de „anchetă efectivă”, noțiune dezvoltată de Curtea de la Strasbourg în legătură cu calitatea investigației penale. Aceasta trebuie să fie promptă, plasată sub control public, să se desfășoare de către autorități independente și să fie aptă să conducă la identificarea și tragerea la răspundere a persoanelor responsabile de încălcarea unor drepturi și libertăți fundamentale¹. Astfel, punerea în mișcare a acțiunii penale se validează prin calitatea anchetei derulate, iar aceasta reprezintă o obligație pozitivă a statului care, în caz de nerespectare, poate atrage condamnarea statului în fața instanțelor internaționale.

Ipotetic există următoarele variante:

- Dacă standardul ce trebuie atins pentru punerea în mișcare a acțiunii penale este similar celui necesar pentru trimiterea în judecată, atunci acest standard ar trebui să invite pe procuror la prudență. Declanșarea acțiunii penale ar trebui să fie rezultatul final și concluzia investigației, întrucât, teoretic, până la acel moment, nu sunt îndeplinite exigențele standardului. În această logică, actul de inculpare ar trebui să fie rechizitoriul, întrucât acesta este actul sinteză al urmăririi penale. Art. 327 C.proc.pen. nu permite însă ca prin rechizitoriu să se pună în mișcare acțiunea penală, ci doar să se dispună trimiterea în judecată, clasarea și renunțarea la urmărirea penală. Cu necesitate, punerea în mișcare a acțiunii penale trebuie, deci, să aibă loc în cursul urmăririi penale, nu la finalul ei.
- Dacă acțiunea penală trebuie pusă în mișcare în cursul urmăririi penale, atunci standardul trebuie să fie unul inferior celui ce justifică trimiterea în judecată, întrucât în caz contrar atingerea standardului în cursul urmăririi ar face inutilă investigația ulterioară. În teorie, toate deciziile importante din cursul urmăririi penale ar trebui fundamentate pe un standard probatoriu diferit, aflat într-o progresie calitativă. Astfel, începerea urmăririi penale s-ar baza pe standardul cel mai de jos. Continuarea urmăririi penale față de suspect ar implica un standard calitativ superior. La fel, în progresie, punerea în mișcare a acțiunii penale și transformarea suspectului în inculpat ar impune un standard mai sofisticat, iar trimiterea în judecată ar trebui fundamentată pe cel mai înalt standard, raportat la faza de urmărire penală. Evident condamnarea ar impune un standard superior față de cel

¹ C.G. Caian, în colectiv, Dicționar de drepturile omului. Adnotat cu jurisprudența 1957-2013, Ed. C.H. Beck, București, 2013, p. 53.

Respect pentru oamenii necesari pentru trimiterea în judecată. Această progresie ar fi în concordanță cu caracterul dinamic al procesului penal, ce evoluează de la o simplă supoziție la certitudinea judiciară, aflată în proximitatea adevărului. Din păcate legea este obscură în această privință, iar ce înseamnă „din probe rezultă că o persoană a comis o infracțiune” rămâne de neînțeles.

- În doctrină¹ s-a arătat faptul că reglementarea instituției acțiunii penale a rămas tributară sistemului sovietic, unde acestea nu i se acordă semnificația unei formulări oficiale a acuzației împotriva unei persoane determinate, ci este asociată cu o condiție necesară pentru a dispune luarea unor măsuri preventive, în special arestarea, în cursul urmăririi penale. Într-adevăr, Codul de procedură penală permite luarea celor mai severe măsuri preventive numai față de inculpat, aspect ce trădează legătura directă ce există între declanșarea acțiunii penale și privarea de libertate în timpul procesului. În aceste condiții, standardul pentru punerea în mișcare a acțiunii penale ar trebui să fie similar celui necesar pentru a dispune măsurile preventive. Cum acest standard este cel al suspiciunii rezonabile bazat pe probe [art. 202 alin. (1), art. 216 alin. (1), art. 218 alin. (1), art. 223 alin. (1) C.proc.pen.], ar rezulta că el trebuie aplicat și în cazul acțiunii penale. Acest raționament ar fi concordant cu prevederile art. 15 C.proc.pen., dar ar contrazice art. 309 alin. (1) C.proc.pen., ceea ce ne întoarce la punctul de unde am plecat.

14. Condiția negativă a inexistenței cazurilor ce împiedică punerea în mișcare a acțiunii penale impune o analiză mai detaliată. Art. 16 alin. (1) C.proc.pen. a concentrat în zece ipoteze legale multiplele situații existente în jurisprudență, care au arătat că anumite împrejurări de fapt sau de drept reprezintă veritabile obstacole cu privire la punerea în mișcare a acțiunii în materie penală. Potrivit art. 294 alin. (3) C.proc.pen. „atunci când sesizarea îndeplinește condițiile legale de admisibilitate, dar din cuprinsul acesteia rezultă vreunul dintre cazurile de împiedicare a exercitării acțiunii penale prevăzute de art. 16 alin. (1), organele de cercetare penală înaintează procurorului actele, împreună cu propunerea de clasare”. În mod similar, conform art. 314 alin. (1) C.proc.pen. „după examinarea sesizării, când constată că au fost strânse probele necesare potrivit dispozițiilor art. 285, procurorul, la propunerea organului de urmărire penală sau din oficiu, soluționează cauza prin ordonanță, dispunând clasarea, când nu exercită acțiunea penală ori, după caz, stinge acțiunea penală exercitată, întrucât există unul dintre cazurile prevăzute la art. 16 alin. (1) (...)”.

Ipotezele avute în vedere de art. 16 alin. (1) C.proc.pen. se împart în două categorii: cele ce au în vedere lipsa de teme a acțiunii penale [lit. a)-d)] și, respectiv cele ce au în vedere lipsa de obiect a acțiunii penale [lit. e)-j)]. Primele se fundamentează pe inexistența infracțiunii, ca o condiție de fond ce permite tragerea la răspundere penală. Inexistența unei condiții legale face ca acțiunea penală să nu fie întemeiată. Celelalte se bazează pe neîndeplinirea unor condiții formale, de natură procedurală, legate de răspunderea penală. În caz de concurență între mai multe

¹ D. Ionescu, *Procedură penală. Partea generală. Sinteze și spețe*, Ed. Sfera Juridică, Cluj-Napoca, 2007, p. 163.